

TÜRKİYE’DEKİ SES VE ŞAN EĞİTİMİNİN KÖKEN KAYNAKLI ALGIDA YARATTIĞI KAVRAM KARMAŞASI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME VE YAKLAŞIM ÖNERİLERİ

Sibel POLAT^{1*}

¹: Atatürk Üniversitesi Güzel Ssanatlar Fakültesi, Müzik Bilimleri Bölümü, Erzurum.

Özet

Türkiye’de batı müziği ve opera sanatının şan kavramı ile birlikte tanınması Osmanlı Devleti döneminde ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti döneminde batı müziği alanındaki gelişmeler sonucunda, opera sanatına ihtiyaç duyulmuş ve bu alanda İtalyanların örnek alınması nedeniyle de İtalyan eğitimcilerden yararlanılmaya başlanmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile batı müziği alanında devam eden gelişmeler ışığında yurt dışından getirilen opera sanatı şan eğitmenleri devlet operası sanatçı kadrolarına yerleştirilmiştir. Bu durum zaman içerisinde sadece operada şan sanatı olabileceği gibi bir algı yarattığını düşündürmektedir.

Türkiye’de Fransızca kökenli olan *chant* (Türkçe anlamı: şarkı söyleme, okunuşu: şan) kelimesi kullanıldığında akıllara sadece operanın gelmesi algıdaki yanıldan ibarettir ve bu durum kavram karmaşasına neden olmaktadır. Şan eğitimi belirli temel öğelerin yanı sıra (postür, solunum, fonasyon), sese dayanıklılık ve sağlamlık kazandırmak, icra edilecek olan eserin türüne özgü çeşitli söyleme tekniklerini içerisinde barındıran ses egzersizleri ile birlikte sesi işleyerek sanatsal anlamda sese müzikal nitelik kazandırmak amacıyla verilen uzun bir eğitim sürecidir. Sözlü eserlerin her türünün (Türk Sanat Müziği, Türk Halk Müziği, Pop, Caz, Opera vb.) icrası için gerekli olan daha kaliteli, etkili, sağlıklı bir ses üretmek ve sanatsal anlamda güzele ulaşmak adına şan sanatına yönelik eğitimin gerekli unsurlarının bireylere kazandırılmasının bu anlamda yararlı olacağını ifade etmek mümkündür.

Ses ve şan eğitimi kavramlarının anlamlarına uygun kullanılması, üzerinde durulması gereken çok önemli bir konudur. Şan kavramının türe özgü verilen eğitime göre; TSM Şan Eğitimi, THM Şan Eğitimi, Pop Müziği Şan Eğitimi, Opera Sanatı Şan Eğitimi vb. şeklinde daha sık kullanılmasının bireylerde oluşan kavram karmaşasını ortadan kaldıracığı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Şan Eğitimi, Ses Eğitimi, Opera

* Yazışma yapılacak yazar: sibel.polat@atauni.edu.tr

Bu çalışma Üsküdar Üniversitesi tarafından 13 Nisan 2016 tarihinde İstanbul’da Dünya Ses Günü kapsamında düzenlenen “Profesyonel Ses ve Şan Eğitimi Sempozyumu’nda” sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

AN EVALUATION AND APPROACH SUGGESTIONS ON THE CONCEPTUAL INCOMPREHENSIBILITY CREATED IN ORIGIN-BASED PERCEPTION BY VOICE AND VOCAL TRAINING IN TURKEY

Abstract

In Turkey, the recognition of western music and opera along with vocal training came to the light during Ottoman Empire period. As a result of the developments experienced in western music during Ottoman Empire period, opera was needed and as Italians were taken as example in this field, Italian trainers were started to be benefited from. In the light of the developments going on in the field of western music with the proclamation of the republic, opera vocal trainers, who were invited from abroad, were appointed to the state artist positions. This brings about an idea like that only in opera there can be vocal training in time.

The coming of only opera to mind when the French word *chant* (to sing) is used is nothing but a mistake in perception and this condition causes conceptual incomprehensibility. Vocal training (chant training) is a long period training given on the purpose of bringing the voice stability and strength, and bringing the voice a musical quality in terms of art by processing the voice along with vocal exercises that contain various singing techniques special to the genre of the work to be performed as well as certain basic elements (posture, respiration, phonation). In an effort to produce a voice with higher quality, influence and health that is necessary to perform every type of vocal works of art (Turkish classical music, Turkish folk music, Pop, Jazz, Opera etc.) and to reach the beautiful in artistic view, it is possible to state that it will be beneficial to give the essential elements of vocal training to individuals in this sense.

The use of voice and vocal training concepts in compliance with their meanings is a vital subject to lay emphasize on. It is thought that the more frequent use of vocal training according to the type of training peculiar to the genre as; Turkish Classical Music Vocal Training, Turkish Folk Music Vocal Training, Pop Music Vocal Training, Opera Vocal Training etc. would take away the conceptual incomprehensibility seen in individuals.

Key Words: Vocal Training, Voice Training, Opera

I. Amaç ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de Osmanlı döneminden Cumhuriyet’e, Cumhuriyet döneminden günümüze ses ve şan eğitiminin tarihsel süreci, bu tarihsel sürecin günümüzde kullanılan ses ve şan eğitimi kavramları üzerine etkisi hakkında değerlendirme ve yaklaşım önerilerinde bulunulacaktır.

Bu çerçevede ilk olarak ses ve şan eğitimi kavramları tanımsal olarak açıklanacak, daha sonra çalışmanın ‘Bulgular ve Yorum’ bölümünde Türkiye’deki ses ve şan eğitiminin tarihsel süreci incelenerek ses ve şan eğitiminin sosyo-kültürel dokuya göre yapılandırılması üzerine sonuç ve önerilerde bulunulacaktır.

Bu araştırma tarama (surve) modeli kapsamında geçmişte valolan durumun günümüze yansımalarını kütüphane taraması yaparak betimlemeyi amaçlamaktadır.

II. Giriş

Sosyolojik bir olgu olarak bireylerin çevresiyle iletişim kurma, duygu ve düşüncelerini ifade etmede bir araç olarak sesini kullanılma insanoğlunun varoluşuna dayanmaktadır. İnsanlar tarafından doğadaki seslerin taklidi ile elde edilen ezgilerin zamanla kelimeler ile birleşmesiyle oluşturulan şarkılar sayesinde sesin en eski müzik aleti olma özelliği kazandığı bilinen tarihi bir gerçektir.

İnsanoğlu, varolduğundan beri içgüdüsel bir eylem olması münasebetiyle şarkı söylemiştir. Her toplumun kendi kültürel birikimini ve kimliğini ortaya koyan farklı türde şarkıları vardır. Bu nedenle dünyanın bütün ülkelerinde, tarihin değişik dönemlerine ait müzik parçaları için her dilde “şarkı” kelimesi kullanılmıştır (Say, 1985: 1152).

Şarkı söyleme, ruhumuzun ton sanatı vasıtasıyla, kelime ve tonda inandıklarımızı ifade etme şeklidir. Belli bir dereceye kadar insanların çoğu şarkı söyleme kapasitesine sahiptir. Şarkı söyleme kapasitesine sahip bireylerin öncelikle bedensel (sağlıklı, kuvvetli ve elverişli bir ses aracına, ayrıca iyi duyan bir kulağa sahip olma) ve ruhsal (doğru bir kavrayış, sıcak bir his ve canlı bir hayal gücü) olarak şarkı söylemeye elverişli durumda olması gerekir (Özsan, 2010, s: 136). Fakat sadece bu unsurlara sahip olmak şarkı söylemek için yeterli değildir. Aynı zamanda sesin gerçek kimliğini bulması için eğitilmesi gerekir.

2.1. Ses Eğitimi

Müzik eğitimi içerisinde önemli bir yeri olan "ses eğitimi; “bireylere sesini konuşurken ve şarkı söylerken, anatomik ve fizyolojik yapı özelliklerine uygun olarak kullanabilmesi için gereken davranışların kazandırıldığı, önceden saptanmış ilke ve yöntemlerle, planlanan hedeflere yönelik olarak uygulanan, planlı-programlı bir etkileşim sürecidir” (Töreyin, 2008, Sayfa: 82, 90). “Ses eğitimi dersinde verilmesi gereken başlıca konuları sıralayacak olursak: (Sevinç ve Şimsek, 2004: 209).

- Larinks ve bu organın anatomik yapısı
- Ses ve solunum organları
- Toraks
- Diyafram, diyafram nefesinin önemi
- Nefes çeşitleri
- Nefes, nefes basıncını arttırıcı çalışmalar. Daha geniş, derin alınan ve daha uzun sürede boşaltılan nefes çalışmaları
- Şarkı sesinin oluşturulmasında kullanılacak en yararlı nefes şekli
- Nefes-ses, nefes-söz bağlantısı
- Ses yolu ve maske
- Rezonans çalışmaları
- Diksiyon çalışmaları
- Sese nitelik ve alan kazandıran seviyeye uygun temel teknik vokal çalışmalar

- Teknik çalışmalara uygun eğitsel küçük ölçekli yapıtlar ve seviyeye uygun eserler üzerinde çalışmalar
- Sesin bakımı ve korunması” şeklindedir.

Yukarıda sıralanan konu başlıkları bireylere hem ses eğitimi ile ilgili teorik alt yapının kazandırılması hem de ses eğitimi temel öğelerinin ve çeşitli söyleme tekniklerinin kazandırılması hususunda yeterli olacaktır.

Bireylere konuşma ve şarkı söyleme ile ilgili temel davranışlar kazandırılmasında gırtlığın doğallığını ve sağlığını koruyarak, seslendirilecek olan eserin tür, dil ve müzik özellikleri göz önünde bulundurularak, olumlu değişiklikler oluşturma süreci olan ses eğitimi (Kartal, 2009: 59) tür bakımından 3 bölüme ayrılır. “Bunlar; (Çevik, 2006: 648-649).

- 1) Bireysel Ses Eğitimi
 - a) Temel Ses Eğitimi
 - b) İleri Ses Eğitimi (Şan)
- 2) Kümesel Ses Eğitimi (Oda Müziği)
- 3) Toplu Ses Eğitimi (Koroda Ses Eğitimi)”

Burada gözden kaçırılmaması gereken husus; “verilmesi düşünülen ses eğitiminin konuşma için mi, şarkı söyleme için mi verileceği, hangi yaş grubu bireylere, hangi müzik eğitimi ve hangi ses eğitimi türü kapsamında, ne tür müzik eserlerinin seslendirilişinde, ne kadar süreyle ve nasıl bir içerikle verileceğinin belirlenmesi ve saptanacak olan hedef ve hedef davranışlara yönelik olan yöntemlerle uygun repertuarın kazandırılması gerekliliğidir. Kısacası önemli olan; verilecek ses eğitiminin kime, niçin, nasıl ve hangi ses araçlarıyla (alıştırma, dizi, etüd ve yapıt) verileceğinin doğru saptanarak ses eğitimi sürecinin program ve plânlamasının yapılmasıdır” (Töreyn, 2008: 103-104).

2.1.1. Bireysel Ses Eğitimi

Bireysel ses eğitimi; temel ses eğitimi ve ileri ses eğitimi (şan) olmak üzere ikiye ayrılır.

2.1.1.1 Temel ses eğitimi: “Her yaş ve her nitelikteki sesler için öncelikle eğitsel amaçlar doğrultusunda konuşma ve şarkı sesinin doğru kullanımına yönelik temel davranışları kazandırma sürecidir. Bireysel olarak programlanabildiği gibi topluluklar için de düzenlenebilir. Eğitimin planlanarak uygulanması süreci, öğrencide geliştirilmesi hedeflenen davranışların önceden belirlenerek sıralanması, yaş ve ses özelliklerine uygun öğrenme yaşantılarının düzenlenmesi ve bu düzenlemelerin beklenen davranışları geliştirip geliştirmediğinin ortaya konulması için gerekli verileri elde etmeyi ve değerlendirme aşamalarını kapsamaktadır” (Çevik, 2006: 649). Bireyin ulusal müzik kültürden faydalanılarak temel ses eğitimi programının düzenlenmesi gerekir. Temel ses eğitimi programı ile bireylere ses eğitiminin temel öğelerinin ve çeşitli söyleme tekniklerinin kazandırılması hedeflemelidir.

“Temel ses eğitimi programının hedefleri şunlardır; (Çevik, 2006: 649).

- a) Sesin kullanımını için uygun ve doğru bir bedensel duruşu alma ve zihinsel olarak hazır olma, doğru solunum yapma becerisini kazandırma,
- b) Ses üretme (fonasyon) ve üretilen sesin frekansına uygun rezonans bölgelerini kullanarak sesi doğru bir entonasyonla ve doğru yere yerleştirme, ses bölgeleri (register) arasında bağlantı kurma, sesi büyütüp zenginleştirme, doğal ve abartısız bir söyleyişi gerçekleştirme becerisini kazandırma,
- c) Konuşma ve şarkı söylemede dilin anlaşılır olması için ses üretimi (fonasyon) sürecinde konuşma dilindeki sesli ve sessizleri iyi ekleme, doğru tonlama ve vurgularla kullanma bilgi ve becerilerini kazandırma,
- d) Temel düzeyde kazandırılan davranışlara dayalı olarak sesin kullanımında müziksel duyarlılığı geliştirme,
- e) Temel düzeyde kazandırılan davranışlar doğrultusunda küçük ölçekli eğitim materyalleriyle (alıştırmalar, öncelikle ana dilde şarkılar, eğitim müziği örnekleri ve halk türküleri) bir dağar oluşturma.”

2.1.1.2. İleri Ses Eğitimi (Şan): “Mutasyon dönemini (sesin değişme ve olgunlaşma dönemini) tamamlamış, sesin ileri teknikle ve sanatsal amaçlar doğrultusunda kullanılabilmesini sağlayan uygun bir anatomik - fizyolojik yapıya, gürlük, genişlik, tını özellikleriyle gelişmeye elverişli, dayanıklı bir ses materyaline sahip bireyler için programlanabilir. Eğitimin planlanması süreci temel ses eğitiminde olduğu gibi ele alınmakla birlikte, ilke ve amaçlar, ders içerikleri, kullanılan materyaller, öğretim yöntemleri ve hedeflenen davranışlar bakımından farklılık göstermektedir” (Çevik, 2006: 649-651). İleri ses eğitiminde (şan), temel ses eğitiminden farklı olarak türe özgü ses eğitimi sistematığının oluşturulması bireylerin türe özgü ses gelişiminin sağlanması için daha doğru olacaktır. Türe özgü ses eğitim modeli çerçevesinde düzenlenmesi gereken şan eğitimi programının üst düzey teknikler ile sese sanatsal yetkinlik kazandırılmasını hedeflemelidir.

“İleri ses eğitiminin program hedefleri şunlardır; (Çevik, 2006: 649-651).

- a) Konuşma ve şarkı söylemede solunumu denetleme, soluk basıncını farklı dinamiklerde kullanma ve uzun cümlelemeler için gerekli olan solunumu denetleme becerisini geliştirme.
- b) Sesi üretme ve doğru yere yerleştirme, doğru ve temiz ses elde etme, rezonans bölgelerinde sesin doğuşkanlarını güçlendirerek gürlük genişlik ve tınıyı geliştirme pürüzsüz, estetik niteliği yüksek ses elde etme becerisi kazandırma.
- c) Konuşma ve şarkı söylemede, kullanılan dili açık ve anlaşılır biçimde, sesli - sessiz fonemleri eklemeyerek (artikülasyon) doğru bir söyleyiş (telaffuz), anlamına uygun olarak doğru tonlama ve vurgulamalarla (diksiyon) kullanma becerisi kazandırma.
- d) Sesin teknik gelişimine dayalı olarak müziksel duyarlılığı üst düzeyde geliştirme, etkili bir seslendirme- yorumlama becerisi kazandırma.
- e) Ses üretiminde işlevsel olan organları tanıtmaya bu organlar arasında gerçekleştirilen eşgüdümü kavratma ve ses sağlığı konusunda bilgilendirme.

- f) Müzik öğretmenliğinin gerekleri doğrultusunda, farklı müzik türlerini, kültürlerini, tarihsel dönemleri yansıtan eğitsel ve sanatsal nitelikli, geniş bir şarkı repertuarına sahip olması için gerekli bilgi ve beceriyi kazandırma.
- g) Müzik öğretmeni olarak, öğrencilerinin seslerini, belirlenen hedefler doğrultusunda eğitime bilgi ve becerisini kazandırma, Her iki ses eğitimi türünde benzer hedef davranışlar gözlenmekle birlikte, müzik öğretmenliği programlarında verilen temel ses eğitiminin sağladığı kazanımlar; müzik öğretmeni adayının mesleki yaşamında sınıf ortamında sesini, eğitsel amaçlar doğrultusunda, anadilin özelliklerine uygun, doğal, anlaşılır, abartısız, gerektiğinde koroda diğer seslerle bağdaşabilen, bütünleşebilen bir yaklaşımla kullanabilmesine yöneliktir”

2.2. Şan Sanatı ve Eğitimi

Araştırma konusu için büyük önem arz eden şan kavramı Türkiye’de alanında uzman kişiler tarafından her ne kadar literatürde açık bir şekilde tanımlanmış olsa da, toplum arasında şan kavramının opera ile anıldığı ve bu kavramının henüz tam olarak anlamına uygun bir biçimde kullanılmadığı gözlenmektedir.

“Şan sözcüğünün Fransızca’daki gerçek anlamı; “dayanıklılık ve sağlamlık kazandırılmak üzere sesi işlemek, yetiştirmek, sesle ilgili dayanıklılık sanatı, ses müziği sanatı, tekniği ve insan sesiyle oluşturulan müziksel ve teknik sesler bütünü’dür (Larousse ve Robert’dan aktaran: Töreyn, 2008, s: 159, 160).

“Şan eğitiminin ilkeleri, bu eğitimin çeşitli disiplinlerle birlikte uygulanma gerekliliğinden dolayı, ilgili olduğu anatomik, fizyolojik, fiziksel, eğitimsel, sanatsal ve dilbilimsel özelliklere göre belirlenirler” (Kartal, 2009: 130).

“Şan eğitiminde yöntemler; temelde aynı öge, ilke ve amaçlara yönelik olarak ortak özellikler taşıırken, değişik ülkelerin dil ve müzik özelliklerine bağlı olarak farklılıklar göstermekte ve ekol, tarz ve stil gibi adlar almaktadırlar” (Marafioti, 1922 ve Archainbaud, 1936’dan akt. Töreyn, 1998: 18).

Bu bağlamda, Türkiye Türkçesine uygun bir şarkı söyleme ve şan metodunun, dilimizin fonetik yapı özellikleriyle, geleneksel müziklerimizin belirgin seslendirilmesi özellikleri dikkate alınarak, bilimsel araştırmalar çerçevesinde ve özenle hazırlanmasının gerekli olduğu düşünülmektedir (Töreyn, 1998’den akt. Töreyn, 2000: 4).

“Sanatsal şarkı söyleme, kendini normal şarkı söylemeden şu noktalardan ayırır; (Özsan, 2010: 158).

- 1) Ses organları ve çalışma mekanizmaları hakkında iyi bilgiye sahip olmak;
- 2) Ses yaratma veya kullanma konusunda yapılmış olan bilimsel araştırmaları bilmek;
- 3) Ses organlarını yavaş ve bilinçli bir şekilde gerebilmek ve onu tekrar eski haline getirebilmek;

Sanatsal şarkı söyleme nasıl öğrenilir?

- 1) Nefesin ciğerlere nasıl girip çıktığı konusunda tam bilgiye sahip olmak;
- 2) Dilin, gırtlığın ve damağın aldığı şekiller hakkında bilgiye sahip olmak;

- 3) Hava pompasını oluşturan diyafram ve karın kaslarının çalışma sistemlerini bilmek;
- 4) Havanın gönderildiği göğüs organlarının çalışma sistemini ve şancının buradan nasıl kontrol edebildiğini, ağız ve kafa boşluğunda rezonans yaratabilmek için ses telleri arasındaki boşluğa havanın nasıl gönderildiğini bilmek;
- 5) Ses organlarının mükemmel bir şekilde kullanılması;
- 6) Geliştirilmesi gerekli olan ve alıştırmaları bir gün bile ihmal edilmemesi gereken ses ve nefes organlarının çok güçlendirilmesi”.

Şan egzersizleri kolaydan zora giden bir çalışma programı içerisinde, sesi ısıtmak, ses tellerinin elastikiyetini artırmak, diyaframın doğru kullanımını öğretmek, ses telleri ile doğru miktarda havanın buluşmasını sağlamak, nefes-ses birlikteliğini en doğru şekilde sağlamak, rezonansı kullanmayı öğretmek, ses perdelerinin yerlerini belirlemek ve perdeler arasında yumuşak geçiş yapmayı öğretmek, daha hacimli, parlak, pürüzsüz sesler yaratmak amacı taşır (Ayan, 2010: 76).

“Şan öğrencisi yapılan çalışmalar sonucu sesini gerektiği şekilde kullanmaya başlayınca, artık sıra kendisini gelecekteki mesleğine hazırlamaya gelmiştir. Önce sesine uygun zengin bir repertuar hazırlanması ve ses çalışmalarını usanmadan sürdürmesi gerekir. Her sesin, elde etmesi gereken birtakım ustalıkları vardır. Başlangıçta bütün ses çeşitleri için eşit olan eğitim, dersler ilerledikçe öğrencinin yeteneği, sesi ve ihtiyaçları doğrultusunda değişik yönlere doğru ilerleyecektir. Bütün sesler için öğrenilmesi gereken genel ustalıklar şunlardır; (Kolçak, 1998, sayfa: 78).

- a) Sesin gereken genişliği kazanması ve içindeki bütün tonları, renk, kuvvet ve kolaylıkla söylenebilme bakımından birbiri ile eşit duruma gelmesi,
- b) Geçiş tonlarının diğerlerinden ayrılmaması,
- c) Çeşitli aralık ve ses dizilerinin kolaylıkla söylenebilmesi,
- d) Her tonun en hafifinden en kuvvetlisine kadar çeşitli güçlerde çıkarabilme becerisinin kazanılması (P., F., mp., PP., FF., Crescendo ve Decrescendo)”.

III. Bulgular ve Yorum

3.1. Türkiye’de Ses ve Şan Eğitiminin Başlangıcı – Gelişimi

Tüm dünyada varolan şarkı türleri ve dillerine göre bireylerin anatomik ve fizyolojik yapıları göz önünde bulundurularak, şarkı için gerekli olan doğru ses - nefes üretme ve ses - nefes sağlığını korumaya yönelik davranışların kazandırıldığı ses eğitiminin ülkemizdeki kökeni Osmanlı dönemine dayanmaktadır.

Müzik eğitimi içerisinde büyük bir öneme sahip olan ses eğitimi derslerine Osmanlılarda mehterhane, cemiyet, derviş dergâhları gibi müzik eğitimi verilen mekânlarda yer verilmiştir. Müzik öğretimi Sübyan Okulları, Medreseler, Enderun okulları, Tekkeler ve Saraylarda yaygınlaşırken; mesleki müzik öğretimi ise daha çok Mehterhaneler, Dârü’l Huffâz, Dârü’l Kurular ile Tekke ve Medreselerin belli bölümlerinde yapılmıştır. Bu dönemde müzik öğretimi devletin genel eğitim politikaları çerçevesinde daha çok dinsel ve geleneksel bir sisteme uygun olarak yapılmıştır (Tanrıkorur, 2003: 22 ve 32’den akt. Acar, 2014: 59). Tarihi vesikalar Osmanlı döneminde müzik eğitiminin gerçekleştirildiği Enderûn’da da enstrüman, ses eğitimi ve dans derslerinin birlikte verildiğini göstermektedir (BOA’dan akt. Toker ve Özden, 2013: 110).

“Osmanlı İmparatorluğu’nun özellikle son dönem eğitim programlarında görmeye başladığımız müzik dersleri, başlangıçta “Gına” kelimesi ile ifade edilmekteydi. “Gına” kelimesinin anlamı şarkı söylemek, teganni etmek demektir” (www.osmanlicaturkce.com’ dan Akt. Acar, 2014: 59). “Gına” derslerinin içerikleri hakkında, belgeye dayalı fazla bilgi olmamakla beraber, bu derslerde ağırlıklı olarak ilahiler ve padişaha methiyeler anlatan çeşitli müzik eserlerinin icra edildiği belirtilmektedir” (Dinçer, 1988: 445’den akt. Acar, 2014: 59).

Müziğin tüm alanlarında geleneksel tek sesli müzik anlayışını yüzyıllar boyunca sürdürmüş olan Türk toplumunun (Baydar, 2010: 284) operayla tanışması Osmanlı dönemine denk gelmektedir. III. Selim döneminde 1797 de Topkapı Sarayında yabancı bir topluluğa opera temsili verdirilmiştir. İstanbul’da yapılan tiyatro binaları sayesinde birçok opera temsil edilebilmiş ve bu konuda İtalyan opera sanatı örnek alınmış, bu sanatın beşiği diye adlandırılan İtalya’daki hocalardan yararlanılmıştır (Ertekin, 2007: 1). Böylece ülkemizde şan sanatı Osmanlı Devletinin batı müziğini tanınması ile başlamıştır. 1828’de İstanbul’a getirilen Donizetti tarafından yavaş yavaş temelleri atılan batı müziği ile birlikte şan sanatı Türkiye’de ihtiyaç olarak doğmuştur. 1926’da II. Mahmut’un Yeniçeri Ocağındaki Mehter’i kaldırıp yerine bandoyu getirmesi de Batılılaşma sürecimize hız kazandırmış, ses eğitimi Cumhuriyetin ilanı ile birlikte günümüze kadar hızlı bir gelişme içine girmiştir (Acar, 2014: 60, 61).

“Cumhuriyetin ilânından sonra siyasal gelişmelerin yanı sıra kültürel faaliyetlerle de yakından ilgilenilmiş ve önemli değişimlere imza atılmıştır. Atatürk bu süreçte gittiği her yerde, yaptığı hemen her konuşmada Türk sanatından ve sanatın milletin hayatındaki öneminden bahsetmeye çalışmıştır. Sanatın her dalıyla yakından ilgilendiğini gördüğümüz Atatürk özellikle müzik için yoğun mesai harcamıştır. 1930’lu yıllara damgasını vuracak olan Musiki İnkılâbı’nın en büyük hedefi ise bu noktada Klasik Türk Müziğinin evrensel boyutlarda bir müzik türü haline gelebilmesi ile çok sesli müziğin Türk halkına benimsetilmeye çalışılması olarak belirlenmiştir” (Uluskan, 2010: 299). Önemsememiz gereken husus Atatürk’ün Türk müziğinin özde ulusal, yöntem ve teknikte çağdaş, nitelikte ise evrensel olması düşüncesidir. Bu doğrultuda ülkemizin değerli eserlerinin özünü koruyup çağdaş formda muhakkak düzenleyerek uluslar arası arenada varlığımızı sürdürebileceğimiz yadsınamaz bir gerçektir. Türk müziğinin tek sesli ve çok sesli türlerine özgü şan tekniği sistematığının geliştirilmesinin ve bu alanda metodlar oluşturulmasının çok önemli olduğu düşünülmektedir.

“14 Mart ‘1924’ tarihinde çıkarılan 439 sayılı “Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu’yla, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk resmi okulu olarak Ankara’da kurulan Musiki Muallim Mektebinde, “musikî kıratı” ve “vokal” adlı dersler ile 1927 yılında İstanbul konservatuarında “teganni” ve “koro” adlı dersler okutulmuştur. 1931 yılında “musikî kıratı” adıyla okutulan ses eğitimi dersi ise 1936 yılında Ankara’da kurulan devlet konservatuarında “anadal ses” adıyla okutulmuştur. 1936 yılında Ankara Devlet Konservatuarında, Hindemith’in önerisiyle hazırlanan programda “anadal ses” olarak okutulan dersin yanında, “okul korolarında söyleme” adıyla koro dersleri görülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olan Gazi Eğitim Enstitüsü’nün, 1941 tarihli ders programında ise “şan”, “koro ve koro idaresi” adlı dersler, ses eğitimi kapsamında haftada birer saat okutulmuş ve bu program 1969 yılına kadar uygulanmıştır” (Altunya, 2006: 644’dan akt. Töreyn, 2008: 178). Bu dönemde ses ve şan eğitimi müfredatının ayrıntısı ile incelenmesi üzerinde durulması gereken önemli bir konudur.

“1924 de Ankara’da kurulan Musikî Muallim Mektebi’nin 1936 da konservatuara dönüştürülmesiyle, opera bölümünün başına Alman rejisör Karl Ebert getirilmiş ve yurt dışından

getirilen Hans Hay, Max Klein, Friedl Böhm, Arandi Lombardi gibi şan öğretmenleri, Devlet Operasının sanatçı kadrolarını yetiştirmiştir” (Töreyn, 2008: 177).

“Yurtdışından gelen yabancı opera sanatçıları ve dolayısı ile şan eğitimcileri ile gelişim gösteren müzik içerisinde “Ses Eğitimi” önem kazanarak hızla gelişmiştir. 1924 yılında “Musiki Muallim Mektebi”nin kurulmasıyla başlamış, 1925 yılında yurtdışına ses eğitimi alanında eğitim almaları için burslu öğrenciler gönderilmiş, 1936 yılında kurulan Ankara Devlet Konservatuarı, 1937 yılında açılan Gazi Eğitim Enstitüsü ve bu okulların akabinde açılan eğitim kurumlarının çoğunda müzik eğitimi ve ses eğitimi dersleri önem kazanmıştır. Kurulan bu okullar günümüze kadar eğitim fakülteleri müzik öğretmenliği bölümleri, konservatuarlar opera-şan ve geleneksel Türk müziği bölümleri, güzel sanatlar fakülteleri, güzel sanatlar liseleri gibi bireysel ses eğitimi dersini bünyesinde barındıran kurumları beraberinde getirmiştir” (Acar, 2014: 61, 62).

Ülkemizde ses ve şan eğitiminde batıdan getirilen hocalardan faydalanılması ve batı kaynaklı kavramaların ulusumuz müzikal unsurları ile kaynaştırılamaması, ulusa özgü ses ve şan eğitimi metodlarının oluşturulamamasında etkili olduğunu düşündürmektedir. Burada önemli olan batı kaynaklı sistematığın ve kullanılan terminolojinin incelenerek Türk müziğinin hem tek sesli hem de çok sesli ulusal türlerine özgü şan tekniği sistematığının geliştirilmesi ve kullanılan terminolojinin ulusal icraya uygun bir şekilde tanımlanarak yapılandırılmasıdır. Türk müziği kendine has usta-çırak ilişkisi ve meşk sistemi nedeniyle, icraya yönelik tekniklerin ustadan alındığı bir şarkı söyleme sanatına sahip olduğundan ve öğretimde bazı zorlukları dolayısı ile günümüzde henüz bir şan metodu olmamakla birlikte, THM alanında Prof. Dr. Erol PARLAK, TSM alanında ise Doç. Dr. Serda Türkel OTER’in icraya yönelik metod niteliğinde bir kitap hazırlığı içerisinde oldukları bilinmektedir. Çok sesli Türk müziği şan tekniği sistematığının ise bu metod kitaplar ışığında ve hem Türk müziği hem de batı müziği alanında uzman hocaların görüşleri alınarak düzenlenmesi gerektiği düşünülmektedir.

“Müzik, bir toplumun yarattığı kültürün, en temel yansımalarından birisi olurken, toplumun geçirdiği değişikliklerden etkilenenlerin de başında gelmektedir. Ülkemizde imparatorluk döneminin sonlarına doğru batılı unsurlarla etkileşime girilerek başlatılan “müziksel değişim”, cumhuriyet rejimi ile daha da ivmelenerek hız kazanmış, eksikleri ve doğrularıyla geçirdiği süreç, dünyanın ve özelde ülkemizin yaşadığı sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel değişimlerle şekillenerek günümüze yansıyan “sonuçlar”ı oluşturmuştur” (Aksu, 2010: 155-156). Bu nedenle içerik olarak geçmişte verilen ses ve şan eğitimi programı ile günümüz ses ve şan eğitimi programının karşılaştırmalı olarak incelenmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Avrupada şan sanatı kaynağını kiliseden almış ve kilisede şancılar yetiştirilmiştir. Şan metodunun ve tekniğinin gelişmesinde kilisede verilen şan eğitiminin büyük etkisi vardır. Bu noktadan bakıldığında ülkemizde şan teriminin opera ile doğrudan tanışması ve henüz batıdaki gibi temelden sistemli bir şekilde ulusal şan tekniği sistematığının geliştirilememiş olmasının algıda kavram karmaşasına sebep olduğunu düşündürmektedir.

Batı müziğinde şan kavramı türe göre; kilise şan sanatı, çok sesli şan sanatı, kilise dışı şan sanatı, solo şan sanatı vb. konu başlıkları ile sınıflandırılmakta ve bu sınıflandırma bize şanın sadece opera olmadığını, türe özgü farklı şan tekniklerine ihtiyaç duyulduğunu açıkça göstermektedir.

3.2. Ses ve Şan Eğitimi Kavramalarının Sosyo-Kültürel Dokuya Göre Yapılandırılması

Şarkı söyleme davranışı temelde bir mesaj verme, karşısındakine ihtiyaçlarını bildirme gibi kaygı durumu sonucunda ortaya çıkmış olsa da, zaman içerisinde ilkel toplumlardaki ayin ve ritüellerde belli bir içerik çerçevesinde söylenmeye başlanan şarkılar, kahramanlıklardan sonra kutlama ve eğlence ortamlarında da söylenmeye başlamış, yüzyıllar boyunca gelişen farklı şarkı söyleme biçimleri ortaya çıkmıştır. Böylece insanın şarkı söylemesi tam olarak sanatsal bir estetik kaygıya dönüşmüş ve bir ustalık göstergesi haline gelmiştir (Özkut, 2015: 6-7).

Kültürün en önemli unsuru olan ses ve şarkı söyleme hakkında bazı bilim insanları; **Mainzer (1841)**; şarkı söylemenin şüphesiz ilk temel müzik eğitimi çalışmasını oluşturduğunu ve diğer tüm dalların sadece şarkı söylemenin taklidi olduğunu savunmuştur. Mainzer; şarkı söyleme insanın en önemli doğal iletişim ve ifade yollarından biri olduğunu ifade etmiştir. **Mann**; ses ve kulağın evrensel doğuştan gelen bir yetenek olduğunu ve şarkı söylemede insan sesinden hoşnutluk duygusunun insanoğluna atadan kalan ortak mirastan kaynaklandığını savunmuştur. **Maori**; insanlar arasında şarkı söylemenin kültürlerin tamamlayıcı bir parçası olduğunu belirtmiştir (Braatvedt, 1998). Her toplumun zamanla gelişen ve sanatsal icra gerektiren kendine özgü şarkı türleri vardır. Şan sanatının Opera’dan ibaret olmadığı ve her türün kendine özgü belirli yöntem ve teknikler gerektirdiği bilinmektedir.

1930’lu yılların Cumhuriyet dönemi Türkiye’inde iktidar, müzik alanında yapmayı tasarladığı “inkılap”ta Batılı ülkelerin deney ve birikimlerinden yararlanmak amacıyla yabancı bir uzmandan yardım alınması gerektiğini düşünmüş ve bu iş için Viyanalı Prof. Jozef Marx ile anlaşmıştır. “İstanbul Konservatuarının ıslahı için çağrılan ve Türkiye’de müzik hayatının canlanması hususunda ilk raporu veren” tanınmış kompozitör Prof. J. Marx, konservatuar için modern sistemler dâhilinde bir ders programı hazırlamayı ve hocaların da liyakat derecelerini tespit etmeyi taahhüt etmiştir (Gökyay, 1941: 53’den akt. Güdek, 2014: 636-637).

“Josep Marx’ın hazırladığı bu rapor, ağırlıklı olarak İstanbul Konserveatuarı’nın kuruluş, yönetim ve öğretimini içeren 10’a yakın sayıda detaylı metinleri içermektedir” (Paçacı, 1999: 19’dan akt. Güdek, 2014: 637). “Marx, raporunda genelde “dans, ritmik, teganni (şan), musiki tarihi ve Türk musikisi derslerinin konulması”nı istemiş ve bazı bölümler için de öğretmenler tavsiye etmiştir” (Gökyay, 1941: 53-54’den akt. Güdek, 2014: 638). “J. Marx raporunda kısaca, müzikte Avrupa’yı kopya etmekle başarıya ulaşamayacağını, Türk müziğinin esas unsurlarını bozmadan gelişmesini sağlamak gerektiğini söylemiş ve bu müziğin gelişi güzel eğilip bükülürse öldürülmüş olacağını, Türk müziğinin milli özelliklerini kaybetmeden Avrupa tekniğinden yararlanması gerektiğini özetlemiştir. Fakat J. Marx’ın sunduğu bu raporu uygulamaya konmamıştır” (Güdek, 2014: 639).

IV. Sonuç ve Öneriler

Müzik doğduğu coğrafyada yaşayan toplumun (gelenek-görenek, örf-adet vb.) yaşam biçimi sonucu ortaya çıkan, insanlar arasındaki sosyal bağı kurmayı sağlayan, toplumdaki değişim ile birlikte şekillenen ve gelişen sosyolojik bir olgudur. Müziğin gelişmesi ile ortaya çıkan terimler ve teknikler ait olduğu kültürü yansıtır. Günümüzde kullanılan yabancı terimlerin öncelikle ait olduğu toplumda neden ihtiyaç duyulduğunu ve nasıl kullanıldığını açıklamak gerekir. Böylece kullanım amacı ve şekli açıklanan terimi kullanacak olan toplumun kültürel dokusu göz önüne alınarak yeniden tanımlamak kavram karmaşasını ortadan kaldıracaktır.

Osmanlı dönemine dayanan ses eğitimi ve bu alanın alt dallarından olan şarkı söyleme sanatı eskiden beri zaten varolan bir türdür. Kökeni İtalya olan opera sanatının tanınması ile hayatımıza giren şan kavramının tam olarak anlamına uygun kullanılmadığı ve algıda kavram karmaşasının yaşanmasına neden olduğu sonucuna varılmıştır. Şan (şarkı söyleme sanatı) kavramını icra edilecek türe göre sese üst düzey sanatsal ve müzikal unsurları kazandırmayı amaçlayan bir terim olarak kullanmak daha doğru olacaktır. Bu kavramın ülkemiz müzik türleri üzerinde henüz tam anlamıyla kullanılmıyor olmasının, Türk müziğinin icrasında üst düzey icra tekniklerinin kazandırılmasında kaynak teşkil edecek kitaplar üzerinde değerli hocalarımızın çalışmaları olmakla birlikte henüz yayınlanmış Türk müziği şan metodu olmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Her toplumun kendine özgü şarkı sanatında şan yapabileceği, ses kalitesini arttıracak ve çeşitli söyleme tekniklerinin kazandırılmasını sağlayacak etüdler oluşturabileceği açıktır. Bu durum, ulusal şarkı söyleme (şan) sanatının geliştirilmesi için üzerinde durulması gereken oldukça önemli bir konudur.

Türe özgü verilen eğitime göre gerekli enstrümanlar ile şan eğitiminin uygulanması da ayrıca üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Bu da uygulamada hangi türde eser seslendirilecekse o türe özgü üslûlün ve tavrın gelişmesine katkı sağlayacak ve yetkinliği arttıracaktır. Şan eğitiminde bireyin içinde yaşadığı kültürel değerleri yansıtan eserlerin ve egzersizlerin kullanılmasıyla öğretimde daha hızlı ve kalıcı sonuçların elde edilebileceği düşünülmektedir. Şan eğitimi sürecinde bireylerin ses grupları göz önünde bulundurularak, belirli bir sistematik içerisinde türe özgü uygulanan egzersizler aracılığı ile sesin hem müzikal hem de sanatsal yetkinliğe ulaşması sağlanır.

Sözlü eserlerin her türünün (Türk Sanat Müziği, Türk Halk Müziği, Pop, Caz, Opera vb.) icrası için gerekli olan daha kaliteli, etkili, sağlıklı bir ses üretmek ve sanatsal anlamda güzele ulaşmak adına, şarkı söyleme sanatı olarak da tanımlanan şan eğitiminin gerekli unsurlarının bireylere kazandırılması yararlı bir girişim olacaktır. Ses ve şan eğitimi kavramlarının anlamlarına uygun biçimde kullanılması, üzerinde durulması gereken çok önemli bir konudur. Şan kavramının türe özgü verilen eğitime göre; TSM Şan Eğitimi, THM Şan Eğitimi, Pop Müziği Şan Eğitimi, Opera Sanatı Şan Eğitimi vb. şeklinde daha sık kullanılmasının bireylerde oluşan kavram karmaşasını ortadan kaldıracığı düşünülmektedir.

Kaynaklar

1. ACAR, Nuran (2014), *Türkiye’de Ses Eğitiminin (Şan) Gelişimi Ve Uzman Görüşleri İle Değerlendirmesi*, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Müzik Eğitimi Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
2. AKSU, Cahit (2010), *Türkiye’de Eğitim Müziği, Tanım-Kapsam-Sorunlar ve Öneriler*, İstanbul: Bemol Müzik Yayınları.
3. AYAN, Levent (2010), *G. Verdi’nin “Rigoletto” Operasının Şan Tekniği ve Yorumlama Problemleri Açısından İncelenmesi*, Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sahne Sanatları Anasanat Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
4. BAYDAR, E. Kutlay (2010), “Osmanlıda Görevli İki İtalyan Müzisyen: Giuseppe Donizetti ve Callisto Guatelli”, *Zeitschrift für die Welt der Türken, Journal of World of Turks, ZfWT Vol. 2, No. 1, s. 283, 293.*

5. ERTEKİN, Sibel (2007), *Türk Operası'nın Gelişim Süreci*, Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik ve Sahne Sanatları Anabilim Dalı Müzik Bölümü Yüksek Lisans Programı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
6. GÜDEK, Bahar (2014), Cumhuriyet Dönemi Müzik Alanında Yabancı Uzman Raporları, Tarih Okulu Dergisi (TOD) Mart 2014 Yıl 7, Sayı XVII, ss. 629-659.
7. KARTAL, Mustafa (2009), *Ses Teknikleri*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
8. KOLÇAK, Olcay (1998), *Ses Eğitimi Ve Şarkı Sanatı*, İstanbul: Esin Yayınevi.
9. ÖZKURT, Berna (2015), *Türkiye'deki Opera/Şan Eğitiminde Başlangıç Düzeyi Ses Eğitimi Yaklaşımları*, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzik Anasanat Dalı, Yayınlanmış Sanatta Yeterlilik Tezi.
10. ÖZSAN, Esin (2010), *Metodik Şan Eğitimi*, İstanbul: Moss Kitapsal Basım Yayın ve Dağıtım.
11. SAY, Ahmet (1985), *Müzik Ansiklopedisi*, Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları, 4. cilt, Baskı: Sanem Matbaa, Dizgi: Başkent Yayınevi.
12. SEVİNÇ, Sema, ve G. ŞİMŞEK (2004), Müzik Eğitimi Bölümlerinde Ses Eğitimi (Şan) Dersine Ayrılan Sürenin Yeterli Olup Olmadığı Üzerine Bir Araştırma, GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 24, Sayı 3, Ankara, s. 207-216.
13. TOKER, Hikmet ve E. ÖZDEN, (2013), Osmanlı Devletinde Müzik Eğitimi Veren Önemli Kurumlar, Rast Müzikoloji Dergisi, Cilt I, Sayı 2 (2013), s.107-128.
14. TÖREYİN, A. Meral (2000), Türkiye Türkçesine Uygun Şan Eğitimi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Sayı 583, s. 83, 91.
15. TÖREYİN, A. Meral (2008), *Ses Eğitimi Temel Kavramlar-İlkeler-Yöntemler*, Ankara: Sözkese Matbaacılık.
16. TÖREYİN, A. Meral (1998), *Türkiye Türkçesi Dil Bilgisi Yapısının Şan Eğitimi Amaç, İlke ve Teknikler Açısından İncelenmesi*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
17. ULUSKAN, B. Seda (2010), Atatürk Sosyal Ve Kültürel Politikaları, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, Korza Basım.
18. BRAATVEDT, Sue (1998), *The Role Of Singing In The Nemp Tests*, Thesis submitted in partial fulfilment of the Requirements for the B.A. Honours Degree, Canterbury University. http://nemp.otago.ac.nz/PDFs/probe_studies/34braatvedt/34braatvedt_all.pdf, Erişim Tarihi: 01.10.2015.
19. ÇEVİK, Suna (2006), Müzik Öğretmenliği Eğitiminde Ses Eğitimi Alan Derslerinin Müzik Öğretmenliği Yeterlilikleri Yönünden Değerlendirilmesi, Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu Bildirisi, 26-28 Nisan 2006, Pamukkale Üniv. Eğt. Fak. Denizli, <http://www.muzikegitimcileri.net/bilimsel/bildiri/pamukkale/S-Cevik.pdf>, Erişim Tarihi: 23.10.2015.